

Književna poročila.

V »Mjesečniku« pravnčkoga društva v Zagrebu za mesec avgust je priobčil naš sotrudnik dr. Fr. Mohorič slovenski pisano razpravo: »O časovni meji izvršbe«. — Nadalje je »Gerichtshalle« v št. 30. in 31. objavila njegovo razpravo: »Zum Begriffe der Bëndigung und Einstellung. der Execution«.

Über den Ursprung der Zadruga. Eine soziologische Untersuchung von Dr. Alexa Staničić. Berlin. Scheitlin, Spring & Comp. 1907.

Pisatelj navaja najpreje po Bogišiću razlike med rodbinami v navadnem zmislu in med zadrugami: V navadni rodbini je oče neomejen gospodar čez hišno imetje za živa in za čas po smrti; v zadruzi gospodari načelnik sporazumno s polnoletnimi združniki. V rodbini je oče glava rodbine, ki ga nihče ne more odstaviti; združniki smejo načelnika, kakor hitro se jim zdi to potrebno, odstaviti. Rodbinski oče sme premoženje porazdeliti med otroke, vendar le-ti nimajo pravice zahtevati razdelitve; v zadruzi sme vsak polnoletni član zahtevati, da se izloči njemu pripadajoči del premoženja. V rodbini se po očetovi smrti neha ožja rodbinska vez; po smrti združnega načelnika se ne izpremeni ničesar drugega, nego da na mesto umrlega stopi njega naslednik. Vprašanje, odkodi izvirajo zadruge in enake ustanove drugih narodov, ki so se poizgubile, proučavalo je že veliko učenjakov. Zastopani sta doslej osobito dve poglavitni struji. Prva trdi: Lastnina je pri vseh indogermanskih narodih sprva pripadala občestvu rojakov. Ko so ljudstva opustila nomadstvo in se obrnila k poljedelstvu, ostal je delež dežele last roda, ki jo je skupno obdeloval. Šele ko se je način obdelovanja izpremenil, ko se je moralo za obdelovanje napravljati gotove izdatke, razdelila se je obdelana zemlja po številu rodbin skupnega sela po enakih delih; toda rodbina je imela najpreje le pravico vživanja, soseska pa višjo lastninsko pravico. Ker je imel vsak član enako pravico do vžitka soseskine zemlje, izcimilo se je iz tega, da se je zemlja od časa do časa vnovič razdelila (reebeningverfahren). Iz lastnine soseske je nastala lastnina hišne vkupnosti (γένος, gens, član, sippschaft, — zadruza), in naposled iz te — zasebna last. Povsodi drugod se je razvila zasebna last, le Jugoslovani so se temu upirali; v to je mnogo pripomoglo dejstvo, da se vsled turškega jarma niti fevdstvo, niti rimsko pravo ni moglo vdomačiti. Premagani, osamljeni, na-se navezani, stremili so le za tem, da obvarujejo svoje stare šege, pa vsaj krajevno samoupravo. — Ta kolektivistična teorija (glavni zastopnik Laveley) je dobila mnogo nasprotnikov. Najpopreje sta Čičerin in Jevfimenkova dokazala, da je naslednik ruske zadruge t. zv. pečišča — »mir«, inštitucija, ki ne sega dalj nazaj nego do XVI. stoletja, da torej ni praslovanski, marveč še le poznejši tvor, nastal pod vplivom državne davčne politike. Potem je nastopil Hildebrand, trdeč, da primitivni človek sploh ne pozna demokratične enakosti in pro-

stosti. Individiij je bil neomejeno suveren, veljalo je načelo: tist je najmočnejši, ki je najjačji. Za časa Caesarja in Tacita je imela zemlja baš toliko vrednosti, kakor zrak, t. j. nič. Šele ko je ljudstvo narastlo, ko je jelo nedostajati neobdelane zemlje, nastal je pojem zemljiške lastnine. Pa zemlje so se polastili le bogati, plemeniti mogočnejši, ker so imeli le oni sredstva v to. Pod vplivom te — individualistične — teorije jel je najprej Novakovič, za njim pa Peisker (kustos v Gradcu) trditi, da v pradobi ni bilo niti sledu o kaki zadrugi, da je le-ta nastala še le v novjšem času, in sicer prav kakor »mir« iz fiskaličnih razlogov. V srednjem veku je bila podlaga ljudskega sostava — »dvojnata rodbina«. Poedina rodbina ni imela obstanka, velikih rodbin bizantinska država ni trpela, ker bi to nasprotovalo fiskalnim interesom. Srednja pot je bila: združiti, čeprav siloma, po dve rodbini pod enim krovom, da jamčita skupno za davek »dimnino« (χαρηνήν). Iz takih dvojnati rodbin se je razvila sčasoma zadruga, ko se je ojačil vpliv hišnega gospodarja.

Staničič se glede izvora zadrug s sociologičnega stališča ne strinja z nobeno teh teorij, da-si priznava velik pomen Laveleyu za razbistritev problema o razvoju človeške družbe. Zadruga je po njem skupina več posestnikov skupno obdelane zemlje, strnivših se vsled vezi sorodstva in vsled potrebe, ubraniti se zunanjih nevarnosti, v gospodarsko enoto. V pradobi so se nahajale poedine rodbine napram drugim rodbinam nekako v takem razmerju, kakor dandanes države nasproti državam. Iz več zadrug so nastale šele vasi. To dokazujejo celo jasno slovanska krajevna imena, izhajajoč očitno iz imen poedinih rodov. Pa tudi verski vplivi, izvirajoči iz pradobe, so sodelovali pri ohranitvi zadrug. Osobito češčenje spomina na pradede je mnogo pripomoglo, da je rodbinska vez ostala živa. »Slava«, kult rodbinskega svetnika-zavetnika je bila skupna zadeva cele rodbine. Kdor je podedoval rodno premoženje, le-ta je sprejel s premoženjem tudi le-tega »slavo« v češčenje; žrecov tedaj še niso poznali. Vse to kaže, da so imeli Jugoslovani svoje zadruge, še predno so se naselili na Balkanu. Pisatelj pobija obširno Peiskerjevo teorijo kakor hipotezo brez vsakega zgodovinskega dokaza, in zaključuje, da kažejo mnoge okolščine jasno resnico njegove trditve, da je zadruga stara oblika rodbinskega življenja in lastnine, da veljaj za avtohtono ljudsko ustanovo, za pristen pognanek prastare narodove korenine.

To so glavne misli Staničičevega dela. Vsekakor mu je priznati veliko temeljitost in obširno poznanje literature, kakor priča kritični aparat pod črto. Baš v tem tiči večji del vrednosti tega dela; kajti kakor gotovo je pisatelj s srečno roko ločil s stališča sociologije možne teorije od nemožnih, tako gotovo je tudi, da je in ostane tudi njegova teorija le podmena, ki se bode dala javaljne kedaj — dokazati.

Dr. M. D.

